

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Śląska ustawa z 29 marca 1926 roku o celibacie nauczycielek

Author: Józef Ciągwa

Citation style: Ciągwa Józef. (2020). Śląska ustawa z 29 marca 1926 roku o celibacie nauczycielek. W: A. Lityński, A. Matan, M. Mikołajczyk, D. Nawrot, G. Nancka (red. nauk.), „Verus amicus rara avis est : studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka”. (S. 87-95). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

JÓZEF CIĄGWA
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Śląska ustawa z 29 marca 1926 roku o celibacie nauczycielek¹

1. Geneza ustawy celibatowej

Spośród 63 spraw, podlegających ustawowej regulacji Sejmu Śląskiego², kompetencję wydania przez śląski parlament ustawy celibatowej określał art. 4 pkt 6 ustawy konstytucyjnej z dnia 15 lipca 1920 r., zawierającej statut organiczny województwa śląskiego (Dz.R.R.P. Nr 73, poz. 497). Przepis ten stanowił, co następuje: „(dla ustawodawstwa śląskiego jest zastrzeżone) »ustawodawstwo w zakresie szkolnictwa ogólno-kształcącego oraz zawodowego wszelkich typów i stopni«”. J. Kokot pisał w swej rozprawie doktorskiej z 1939 r.: „Przepis ten daje Województwu pełną autonomię w zakresie ustroju i sieci szkolnictwa wszelkich typów i stopni: od szkół powszechnych do szkół akademickich”³.

Śląska Rada Wojewódzka przesłała – 22 grudnia 1925 r. – marszałkowi Sejmu Śląskiego Konstantemu Wolnemu projekt ustawy celibatowej, uchwalony na jej posiedzeniu w dniu 15 grudnia 1925 r., w wykonaniu jej prawa inicjatywy ustawodawczej⁴.

¹ To skrótowa forma tytułu ustawy. Oficjalny tytuł: Ustawa z dnia 29. marca 1926 roku w sprawie rozwiązania stosunku służby nauczycielskiej wskutek zawarcia przez nauczycielkę związku małżeńskiego. Dz.U.Śl. Nr 8, poz. 12.

² J. CIĄGWA: *Autonomia Śląska – czy była koniecznością?* Katowice–Bytom 1995, s. 115.

³ J. KOKOT: *Zakres działania Województwa Śląskiego jako jednostki samorządu terytorialnego. Z przedmową prof. Jerzego St. Langroda.* Wydawnictwa Instytutu Śląskiego. *Zagadnienia administracyjne Śląska 1.* Warszawa–Katowice, Skład Główny: Nasza Księgarnia, 1939, s. 83 [Zarówno ten, jak i pozostałe cytaty w niniejszym artykule zostały przytoczone w wersji oryginalnej].

⁴ Archiwum Państwowe w Katowicach [dalej: APK], Sejm Śląski 355, s. 2; Sejm Śląski 664, s. 1.

W uzasadnieniu do projektu ustawy czytamy: „Powyższy projekt ustawy jest wykonaniem rezolucji Komisji Sejmu Śląskiego, uchwalonej na posiedzeniu w dniu 20 czerwca roku ubiegłego” [tj. 1924 r. – J.C.]⁵. Rezolucja Komisji Budżetowej z dnia 20 czerwca 1924 r. miała następujące brzmienie: „Wzywa się p. Wojewodę, aby w jak najkrótszym czasie wniósł projekt ustawy, zaprowadzającej w szkolnictwie śląskim celibat dla nauczycielek”⁶.

Prezes Sądu Apelacyjnego w Katowicach, a zarazem członek Śląskiej Rady Wojewódzkiej, widział dwie przyczyny uchwalenia przez Radę projektu ustawy celibatowej: ujednoczenie stanu prawnego w obrębie województwa śląskiego (w części cieszyńskiej celibat obowiązuje; w części górnośląskiej nie obowiązuje); względy oszczędnościowe „przemawiają w każdym razie przeciw zatrudnianiu nauczycielek – mężatek. Doświadczenie uczy bowiem, że nauczycielka mężatka jest siłą droższą niż nauczycielka niezamężna lub nauczyciel, gdyż nauczycielka – mężatka jest obowiązkami rodzinnymi tak zaabsorbowana, iż korzysta i korzystać musi z urlopów w większej mierze niż osoba, która obowiązków żony i matki nie ma”⁷. Posłanka Omańkowska zreferowała stanowisko Klubu ChD w sprawie projektu: „Klub rozpatrywał sprawę celibatu z różnych punktów, a mianowicie z punktu widzenia ogólnoprawnego, następnie z punktu konieczności oszczędnościowych, wreszcie z punktu socjalnego, a w końcu z punktu interesów służbowych”. W zakresie kryterium socjalnego posłanka powiedziała: „Najzdrowsze stosunki socjalne w każdym społeczeństwie są wtedy, jeżeli mężczyźni zarabiają dostatecznie, ażeby mogli zakładać rodzinę i tę rodzinę utrzymać, a zaś kobiety, jeżeli się oddają pracy około domu i rodziny. [...] Dalej jest jeszcze jeden punkt, to jest wzgląd na interesy służbowe. [...] Klub nasz doszedł do przekonania, że nie może być żadną miarą z korzyścią dla interesów służbowych w szkolnictwie, jeżeli nauczycielkami są żony, jak się to zdarza dość często, bezpośrednich zwierzchników szkolnych, albo też osób, które z mocy swego urzędu mają wpływ na szkołę. To nie może się przyczyniać do dobrych stosunków, zaprowadza to ferment jakiś i po prostu popycha cały stan nauczycielski do pewnego rodzaju korupcji”⁸.

Zdecydowanym przeciwnikiem projektu był jedynie poseł Klubu PPS Wiktor Rumpfeld, który twierdził, że celibat nauczycielek jest spreczny z art. 101 Konstytucji marcowej⁹. Po dyskusji Sejm skierował projekt do Komisji Budżetowej, Prawniczej i Szkolnej¹⁰.

Porządek obrad 134. posiedzenia Sejmu Śląskiego z dnia 29 marca 1926 r. przewidywał w pkt. 9 sprawozdanie Komisji Oświecenia Publicznego i Budżeto-

⁵ APK, Sejm Śląski 355, s. 4, 13; Sejm Śląski 664, s. 3; Sejm Śląski 668, s. 32.

⁶ APK, Sejm Śląski 664, s. 52; spraw. sten. ze 130. pos. Sejmu Śląskiego z dnia 20 stycznia 1926 r., łam 10.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, s. 53–54; łam 12–13.

⁹ Ibidem, s. 54; łam 13–14.

¹⁰ Ibidem, s. 56; łam 18.

wej w sprawie projektu ustawy, dotyczącej rozwiązania stosunku służby nauczycielskiej wskutek zawarcia przez nauczycielkę związku małżeńskiego (druk 718, dot. dr. 690/2. czytanie)¹¹.

Po referacie sprawozdawcy księdza posła Eugeniusza Brzuski i wystąpieniach posła Macheja doszło do przyjęcia ustawy w drugim i trzecim czytaniu¹².

Na 145. posiedzeniu Sejmu Śląskiego, jakie odbyło się 1 października 1926 r., doszło do uchwalenia ustawy z dnia 1 października 1926 r. zmieniającej niektóre postanowienia ustawy z dnia 29 marca 1926 r. w sprawie rozwiązania stosunku służby nauczycielskiej wskutek zawarcia przez nauczycielkę związku małżeńskiego (Dz.U.Śl. Nr 8, poz. 12). Referent ksiądz poseł E. Brzuska napisał w sprawozdaniu Komisji Oświaty i Wyznań Religijnych i Komisji Budżetowej z 22 września 1926 r., że „Nowela ma w przeważnej części znaczenie interpretacyjne”¹³.

Ustawa została opublikowana w „Dzienniku Ustaw Śląskich” Nr 23, poz. 39, wydanym 21 października 1926 r.; weszła w życie z dniem jej ogłoszenia, tj. 21 października 1926 r., „z mocą obowiązującą od dnia 10 kwietnia 1926 r.” (art. 2 ustawy). To rażące przekroczenie zasady *lex retro non agit*, na co wkrótce zwróci uwagę minister opieki społecznej.

2. Próby uchylenia ustawy celibatowej

W 1926 r. akceptacja społeczna dla ustawy celibatowej z dnia 29 marca 1926 r., i jej tekstu jednolitego w ustawie z dnia 1 października 1926 r., była niemal powszechna.

Po upływie 10 lat sytuacja diametralnie się odmieniła: wiele środowisk społecznych, zwłaszcza kobiecych, domagało się równouprawnienia i zniesienia, dyskryminującej zamężne nauczycielki, ustawy celibatowej.

Wpływające do sejmowej Komisji Petycyjnej żądania i postulaty zniesienia ustawy o celibacie nauczycielek przedstawimy w układzie chronologicznym.

Dnia 16 listopada 1936 r. Zarząd Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem, Oddział Śląski napisał do marszałka Karola Grzesika, że ustawa celibatowa ogranicza prawa obywatelskie kobiet przez wprowadzenie przymusowego celibatu nauczycielek szkół państwowych i komunalnych na Śląsku. „Wskutek tego nauczycielki skazane są na wyrzeczenie się własnej rodziny i szczęścia osobistego w małżeństwie lub na utratę posady z chwilą zamążpójścia”. Zarząd przedstawił następnie 11 negatywnych konsekwencji ustawy celibatowej: I tak

¹¹ APK, Sejm Śląski 668, s. 1.

¹² Ibidem, s. 41; spraw. sten. ze 134. pos. Sejmu Śląskiego z dnia 29 marca 1926 r., lam 13.

¹³ APK, Sejm Śląski 372, s. 10, 12; Sejm Śląski 679, s. 15.

np. w pkt. f działaczki Zarządu pisały, że ustawa „zmusza wielu pracowników do omijania małżeństwa przez tworzenie związków nielegalnych, co ujemnie wpływa na ich psychikę i stwarza niezdrową atmosferę moralną”, a w pkt. g, że ustawa „powoduje, że jednostki często najwartościowsze opuszczają Śląsk jedynie dla zorganizowania legalnie i moralnie swego życia rodzinnego”¹⁴. W końcowym fragmencie petycji Zarząd wskazywał: „Na podstawie wyżej przytoczonych argumentów domagamy się jak najszybszego zniesienia tej krzywdzącej i w najwyższym stopniu niemoralnej ustawy”¹⁵.

Dnia 4 grudnia 1936 r. memoriał Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem poparł Zarząd Główny Towarzystwa Kobiet na Śląsku¹⁶. Tego samego dnia Walny Zjazd Wojewódzkiego Towarzystwa Polek na Śląsku przesłał Komisji Prawniczej, uchwaloną 22 listopada 1936 r., rezolucję, w której czytamy: „Uważając ustawę celibatową obowiązującą na Śląsku za wysoce krzywdzącą kobiety, żądamy jej zniesienia. Kobieta nie może być ze względu na swą płć pozbawiona najbardziej ludzkiego prawa – prawa do pracy i prawa do małżeństwa”¹⁷.

Komisja Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Sejmu Śląskiego w dniu 26 kwietnia 1939 r. przekazała petycję Komisji Prawniczej do rozpatrzenia¹⁸.

Za zniesieniem ustawy celibatowej opowiadał się biskup katowicki Stanisław Adamski. W liście z dnia 28 maja 1937 r., skierowanym do wojewody Michała Grażyńskiego, a w odpisach także do marszałka Sejmu Karola Grzesika i do przewodniczącego Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego posła Jana Koja, pisał: „Pragnę jednak na podstawie obserwacji duszpasterskiej zaznaczyć, że przepis ten na Śląsku bardzo poważne powoduje szkody moralne. W całym szeregu bowiem wypadków na skutek ustawy celibatowej dochodzi do stosunków nielegalnych, a w dalszej konsekwencji do przeciwdziałania macierzyństwu i przerywania ciąży. Warunki nie tylko ciążyą na nauczycielstwie osobiście, ale poza tym utrudniają wychowanie młodzieży, mianowicie osiągnięcie zasadniczego zadania szkoły polskiej – wychowania religijno-moralnego młodzieży”¹⁹.

W liście do posła Jana Koja biskup Stanisław Adamski pisał: „Wszyscy [referat szkolny Kurii i organizacje nauczycielskie na Śląsku – J.C.] bez wyjątku oświadczyli się za zniesieniem przymusu celibatu i wszyscy potwierdzili, że moralne spustoszenie, które przez tą ustawę szerzy się wśród nauczycielstwa, jest o wiele większe niż się na ogół przypuszcza [...]. Ludzie ci, nie chcąc tracić obustronnego dochodu, a mając nieraz obowiązek utrzymywania rodziców, żyją nieraz w stosunkach nieślubnych, ażeby kobieta nie utraciła posady nauczycielskiej”²⁰.

¹⁴ APK, Sejm Śląski 1066, s. 105.

¹⁵ Ibidem, s. 104–105.

¹⁶ Ibidem, s. 107.

¹⁷ Ibidem, s. 108.

¹⁸ Ibidem, s. 103.

¹⁹ Ibidem, s. 111. Odpis do marszałka – s. 110; do posła Jana Koja – s. 113.

²⁰ APK, Sejm Śląski 1066, s. 113.

I tę petycję Komisja Wyznań Religijnych przekazała 26 kwietnia 1939 r. Komisji Prawniczej do rozpatrzenia²¹.

W dniu 4 czerwca 1937 r. trzech posłów IV Sejmu Śląskiego: Bartłomiej Płonka, Jan Kotas, Stefan Kapuściński, wystąpiło do Sejmu z wnioskiem, oznaczonym potem jako Druk sejmowy nr 99/IV, w sprawie zniesienia ustawy z dnia 29 marca 1926 r. (Dz.U.Śl. 1926, Nr 8, poz. 12) o celibacie nauczycielek na Śląsku.

Projektowana ustawa miała uchylać ustawę marcową w brzmieniu ustawy z dnia 1 października 1926 r. (Dz.U.Śl. Nr 23, poz. 12/), (§ 1); powierzała wykonanie ustawy Wojewodzie Śląskiemu (§ 2); stanowiła, że ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia (§ 3).

W uzasadnieniu wnioskodawcy napisali, że ustawa celibatowa uchwalona w marcu została znowelizowana w październiku 1926 r. „i potwierdzona dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28.X.1933 r., ogłoszonym w Dzienniku Ustaw z r. 1933, Nr 85, poz. 660, art. 1 punkt 5”²².

W kolejnym akapicie uzasadnienia wnioskodawcy stwierdzali: „Wprowadza ona do pragmatyki nauczycielskiej z dnia 1.VII.1926 r. nowy artykuł, obowiązujący tylko na Śląsku, (art. 97a), mówiąc o ustawie celibatowej, ograniczając prawa obywatelskie kobiet przez wprowadzenie przymusowego celibatu nauczycielek szkół państwowych i komunalnych na Śląsku. Wskutek tego nauczycielki skazane są na wyrzeczenie się własnej rodziny i szczęścia osobistego w małżeństwie lub na utratę posady z chwilą zamążpójścia”.

W końcowym fragmencie uzasadnienia wnioskodawcy przedłożyli 11 argumentów (litery od *a* do *k*), przemawiających za uchyleniem ustawy celibatowej: „Z tych względów uzasadnione jest zniesienie mocy działania tej ustawy”²³.

Dnia 4 czerwca 1937 r., na 16. posiedzeniu plenarnym IV Sejmu Śląskiego, marszałek Karol Grzesik przekazał wniosek Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Ta zaś, na posiedzeniu 9 lipca 1937 r., przydzieliła referat posłowi Janowi Kojowi²⁴.

Dopiero 12 listopada 1937 r. Komisja powzięła uchwałę następującej treści: „Komisja przeprowadziła dyskusję nad postanowieniami prawnymi normujący-

²¹ Ibidem, s. 109.

²² Wyrażenie *potwierdzona dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej* jest błędne z dwóch powodów: 1) ustawy Sejmu Śląskiego nie wymagały potwierdzenia prezydenta; 2) ustawa z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli została znowelizowana nie dekretem prezydenta, lecz rozporządzeniem prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 października 1933 r. (Dz.U.R.P. Nr 85, poz. 660). Dekrety z mocą ustawy prezydent mógł wydawać dopiero po uchwaleniu Konstytucji kwietniowej.

²³ APK, Sejm Śląski 1066, s. 10–102.

²⁴ Ibidem, s. 99. Wydaje się, że pierwsze czytanie projektu odbyło się *brevi manu* i bez zachowania należytej formy. Potwierdza to fakt, że agenda 16. posiedzenia nie obejmuje projektu ustawy znoszącej celibat nauczycielek. Por. E. DŁUGAJCZYK: *Inwentarz akt Sejmu Śląskiego w Katowicach 1922–1939*. Warszawa–Łódź, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Archiwum Państwowe w Katowicach, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988, s. 138.

mi celibat nauczycielek i po wysłuchaniu oświadczenia p. naczelnika Wydziału Oświecenia Publicznego – w myśl którego Śląska Rada Wojewódzka wystąpiła do Rządu Centralnego o zniesienie celibatu nauczycielek przez Sejm R.P. – postanowiła, z uwagi na niejasności stanu prawnego, zwrócić się do przewodniczącego Komisji Prawnej Dr. Dąbrowskiego, by po konferencji z p. Wojewodą, poświęconej tej sprawie, zreferował K.W.R.iO.P., jaką drogą prawną da się ten postulat w ramach obecnego stanu prawnego zrealizować²⁵.

Działająca nieśpiesznie Komisja Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dopiero na posiedzeniu 26 kwietnia 1939 r. przekazała sprawę Komisji Prawniczej do rozpatrzenia²⁶.

I to ostatni ślad dotyczący projektu ustawy posła Stefana Kapuścińskiego i towarzyszy w sprawie zniesienia ustawy z dnia 29 marca 1926 r. o celibacie nauczycielek na Śląsku. Archiwalia Komisji Prawniczej nie zawierają najmniejszego śladu, by Komisja rozpatrywała bądź rozpatrzyła projekt²⁷. Dwa ostatnie posiedzenia plenarne IV Sejmu Śląskiego, tj. posiedzenie 31. (28 czerwca 1939 r.) i posiedzenie 32. (10 lipca 1939 r.), nie miały w swojej agendzie punktu dotyczącego sprawozdania Komisji Prawniczej w sprawie zniesienia ustawy celibatowej²⁸.

W liście bez daty do posła Jana Koją, referenta Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, pisała nieznana z imienia była śląska nauczycielka: „Zwracamy się do Pana, bo sądzimy, że jako przewodniczący Komisji Szkolnej w Sejmie Śląskim będzie Pan mógł wielce przyczynić się do ulżenia doli nauczycielce – Ślązaczce. [...] Jeżeli nauczycielka wychodzi za mąż, to się ją zwalnia. [...] Sejm Śląski waha się dziś, czy znieść, czy utrzymać celibat. Jeżeli celibat zostanie utrzymany, to nauczycielce nie pozostanie nic innego, jak konkubinat, i to tajemny (coś wstrętnego). Nauczycielka w innych dzielnicach, pracując z mężem i zarabiając około 300–400 zł, będzie kształcić swoje dzieci. [...] Dzieci nauczycielki – Ślązaczki mogą kończyć tylko szkołę powszechną i być śleprami!!! Inteligencja przyjdzie skąd inną!!! Ironio!!! [...] Panie Pośle! Proszę pozwolić być nauczycielce – Ślązaczce równą nauczycielce z innych dzielnic²⁹”.

Dnia 19 października 1937 r. pisały do posła Koją przedstawicielki Zarządu Sekcji Towarzystwa Młodych Polek na Województwo Śląskie w Katowicach, przedstawiając rezolucję uchwaloną 10 października 1937 r. przez Walny Zjazd Towarzystwa w obecności 800 delegatek z terenu całego Śląska. W rezolucji czy-

²⁵ APK, Sejm Śląski 1066, s. 99–100. Wystąpienie Rady Wojewódzkiej do rządu, by Sejm RP zniósł ustawę śląską o celibacie – jeśli takie wystąpienie w ogóle miało miejsce – byłoby sprzeczne z prawem, gdyż sprawy szkolne należały do wyłącznej kompetencji Sejmu Śląskiego (art. 4 pkt 6 statutu organicznego).

²⁶ APK, Sejm Śląski 1066, s. 100.

²⁷ APK, Sejm Śląski 740 (Protokoły posiedzeń Komisji Prawniczej).

²⁸ Zob. E. DŁUGAJCZYK: *Inwentarz akt Sejmu Śląskiego w Katowicach 1922–1939...*, s. 141.

²⁹ APK, Sejm Śląski 1066, s. 116–117.

tamy m.in.: „W szczególności pragniemy zwrócić uwagę W. Szan. Pana Posła na sprawę ustawy celibatowej, krzywdzącej wyraźnie ogół nauczycielek. [...] Towarzystwo Młodych Polek w wielkiej mierze nauczycielkom właśnie zawdzięcza swój rozkwit, z prawdziwym więc bólem patrzy na krzywdzące je ograniczenia spowodowane ustawą celibatową”³⁰.

Petycja Towarzystwa Młodych Polek podzieliła losy innych petycji, zawartych w zespole Sejm Śląski 1066: „Na posiedzeniu Kom. Wyzn. Relig. i Ośw. Publ. w dn. 26.4.1939 przekazano sprawę Kom. Prawniczej do rozpatrzenia”³¹.

3. Spisy wniosków i petycji zalegających i niezadowolonych w komisjach sejmowych

Dyrektor Biura Sejmu Śląskiego T. Glensk przesyłał w załączeniu, z polecenia marszałka Karola Grzesika, do przewodniczących komisji sejmowych spisy wniosków i petycji zalegających i niezadowolonych przez daną komisję. Formuła przesłania spisu była neutralna, nie kontrolna czy nadzorczą, a więc *do wiadomości*.

Tak było też w przypadku Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Dnia 2 listopada 1937 r. dyrektor Glensk przesłał przewodniczącemu Komisji posłowi Antoniemu Olszowskiemu spis spraw zalegających i niezadowolonych³². Spis obejmował łącznie sześć spraw, w tym wniosków i petycji, oznaczonych numerami 4 i 6, dotyczących zniesienia ustawy celibatowej.

Numer 4. spisu to Wniosek posła Kapuścińskiego i towarzyszy w sprawie zniesienia ustawy z dnia 29 marca 1926 r. (Dz.U.Śl. Nr 8, poz. 12) o celibacie nauczycielek na Śląsku. Druk Nr 99(IV). Referent p. poseł Koj.

Numer 6. spisu to Petycja Zarządu Sekcji Towarzystwa Młodych Polek w sprawie zniesienia ustawy o celibacie nauczycielek na Śląsku³³.

Komisja Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, na posiedzeniu w dniu 26 kwietnia 1939 r., uchwaliła, aby sprawę przekazać do rozpatrzenia Komisji Prawniczej³⁴.

Ostatecznie, mimo zdecydowanego poparcia projektu ustawy o zniesieniu ustawy celibatowej przez organizacje nauczycielskie, stowarzyszenia społeczne, niektórych posłów IV Sejmu Śląskiego i śląski episkopat, projekt nie stał się ustawą. Tak więc ustawa celibatowa obowiązywała formalnie aż do zniesienia autono-

³⁰ Ibidem, s. 118.

³¹ Ibidem, s. 115.

³² Pismo Biura L.dz. 593/37 z dnia 2 listopada 1937 r. APK, Sejm Śląski 1065, s. 62.

³³ APK, Sejm Śląski 1065, s. 62.

³⁴ APK, Sejm Śląski 1066, s. 100.

mii ustawą konstytucyjną z dnia 6 maja 1945 r. o zniesieniu statutu organicznego województwa śląskiego (Dz.U.R.P. Nr 17, poz. 92)³⁵.

4. Ministerialne krytyczne uwagi o stosowaniu ustawy celibatowej

Dnia 25 lutego 1927 r. minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego pisał do wojewody śląskiego Michała Grażyńskiego: „Do Ministerstwa [...] napływają liczne odwołania nauczycielek, zwolnionych ze służby nauczycielskiej w Województwie Śląskim z końcem roku szkolnego 1925/26, a mianowicie z końcem sierpnia 1926 r. Zwolnienia te nastąpiły [...] na zasadzie uchwały Rady Wojewódzkiej z dnia 26 maja 1926 r., powziętej w brzmieniu następującym: »Zamężne nauczycielki tymczasowe i pomocnicze, zatrudnione w szkołach utrzymywanych przez Skarb Śląski, które zawarły związek małżeński przed dniem 10 kwietnia 1926 r., winny być zwolnione ze służby nauczycielskiej z dniem 31 sierpnia 1926 r.«³⁶. [...] Ministerstwo uważa wszakże za stosowne zaznaczyć, iż wspomniane wyżej uchwały Rady Wojewódzkiej i związane z nimi zarządzenia Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w stosunku do nauczycielek mężatek nie są zgodne z postanowieniami Sejmu Śląskiego, wyrażonymi w ustawie z dnia 29 marca 1926 r. [...] i w ustawie z dnia 1 października 1926 r. [...], a niezgodność ta występuje tym jaskrawiej, że ustawie z dnia 1 października 1926 r., jakkolwiek została ogłoszona 21 października 1926 r. i z tym dniem weszła w życie, nadana została moc obowiązująca od dnia 10 kwietnia 1926 r.»³⁷

Ministerstwo pokazało tym samym, że decyzje śląskich organów administracyjnych złamały zasadę *lex retro non agit*. Należy dodać, że zasada zakazu retroaktywności została złamana także w stosunku do ustawy z dnia 29 marca 1926 r. Ustawa ta ogłoszona została w „Dzienniku Ustaw Śląskich” z dnia 10 kwietnia 1926 r. W tym dniu też weszła w życie. Jeśli skojarzyć ten fakt z uchwałą Rady Wojewódzkiej, że „nauczycielki, które zawarły związek małżeński przed 10 kwietnia 1926 roku, winny być zwolnione ze służby nauczycielskiej, to naruszenie zasady *lex retro non agit* jest rażące”.

Już 26 marca 1927 r. zaczęto się wycofywać z decyzji o zwolnieniach: „Sesja Wizytatorów Wydziału Oświecenia Publicznego na posiedzeniu odbytym w dniu

³⁵ Artykuł 4 ustawy konstytucyjnej z dnia 6 maja 1945 r. stanowił: „Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia”. Ponieważ ustawa została ogłoszona w „Dzienniku Ustaw” z dnia 7 maja 1945 r., ostatnim dniem obowiązywania ustawy celibatowej byłby dzień poprzedzający ogłoszenie, a więc 6 maja 1945 r.

³⁶ Pismo nr I.-3330/27 z dnia 25 lutego 1927 r. APK, Śląska Rada Wojewódzka 10, s. 30.

³⁷ Ibidem, s. 31.

1 lutego 1927 r. uchwaliła, aby nauczycielki mężatki, które na podstawie uchwały Śląskiej Rady Wojewódzkiej z dnia 26.V.1926 r. (L.R.W. 365/2) zostały z czynnej służby z dniem 31 sierpnia 1926 zwolnione, a które:

- 1) objęły na terenie Województwa Śląskiego posady nauczycielskie już jako mężatki,
 - 2) do dnia aprobaty dekretu zwolnienia ze służby nauczycielskiej uzyskały pełne kwalifikacje zawodowe,
 - 3) których aplikacje są co najmniej zadowalające,
- przywrócić na stałe do czynnej służby nauczycielskiej.

Powyższe warunki posiadają następujące były nauczycielki – mężatki [tu 15 nazwisk]³⁸.

W piśmie do Rady Wojewódzkiej z dnia 26 marca 1927 r. wojewoda Grażyński wskazywał nadto: „Równocześnie Śląska Rada Wojewódzka upoważnia Wydział Oświecenia Publicznego do uznania wymienionym nauczycielkom czasu od daty zwolnienia po dzień objęcia służby za udzielony urlop bezpłatny, celem zachowania ciągłości wysługi lat”³⁹.

Do czynnej służby nauczycielskiej przywrócono także Eugenię Gerschlową, była tymczasową nauczycielkę szkoły powszechnej w Brzezince⁴⁰.

³⁸ Pismo wojewody śląskiego Michała Grażyńskiego, L.O.P.-9696, z dnia 26 marca 1927 r., do Śląskiej Rady Wojewódzkiej. APK, Śląska Rada Wojewódzka 10, s. 33.

³⁹ Ibidem, s. 34.

⁴⁰ Pismo Wydziału Oświecenia Publicznego, L.O.P.-15483, z dnia 14 maja 1927 r., do Śląskiej Rady Wojewódzkiej. APK, Śląska Rada Wojewódzka 10, s. 36.